

การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังเชิงรุกที่ส่งเสริมทักษะชีวิตของนักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1

Collaborative Active Learning Management to Enhance Life Skills of the First-Year Students

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิศารัตน์ อิศระมนโรส และ ดร.บุญยวีร์ จิโรภาสวรพงศ์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน และนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ของรัฐบาล ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยมุ่งเน้นทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ นักศึกษาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเติบโตทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วได้ การส่งเสริมทักษะชีวิตให้กับ นักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย เพราะเป็นช่วงที่นักศึกษาต้อง ปรับตัวในทุกด้านทั้งด้านสังคม ด้านสถานที่ และด้านความรู้ บทความนี้จึงตั้งประเด็นในการสร้างเสริมทักษะ ชีวิตให้กับนักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1 โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังเชิงรุก ที่เน้นให้นักศึกษาใช้ทักษะ ชีวิตในด้านต่าง ๆ ประกอบ 1) ความยืดหยุ่นและการปรับตัว 2) ความเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและเป็นผู้นำ 3) ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม 4) การเพิ่มผลผลิตและความรับผิดชอบเชื่อถือได้ และ 5) ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ กระบวนการจัดการเรียนการสอนเน้นให้นักศึกษาเป็นผู้ออกแบบ และลงมือ ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำงาน ทำให้นักศึกษาเกิดการ เรียนรู้ด้วยตนเอง และเกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นรากฐานที่ดีในการใช้ชีวิตในสังคมของ อนาคต

Abstract

Changing the world in the present day and the government's Thailand 4.0 policy affects the learning management of students in higher education, both public and private sectors. It focuses on 21st-century skills to enable students to live in a rapidly growing technological society. Promoting life skills for first-year students is therefore very important to university life because it is a time when students have to adjust in all aspects, both social, location, and knowledge. The article draws on the issue of enhancing life skills for first-year students by using Collaborative Active Learning management. This study emphasizes students' use of life skills in various fields includes 1) flexibility and adaptability, 2) initiative and leadership, 3) social skills and cross-cultural learning, 4) productivity and accountability, and 5) leadership and responsibility. The teaching and learning process focuses on students to be the designers and, do their activities with an instructor to guide and give advice about the work, causing students to learn by themselves and learning to work with others, as is a good foundation for living in the society of the future.

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้ ร่วมมือรวมพลัง ทักษะชีวิต

บทนำ

การจัดการศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 โดยกำหนดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา ระดับอุดมศึกษาไว้ ดังนี้ 1. ผู้เรียนรู้ คือ ต้องเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตพร้อมเผชิญความเปลี่ยนแปลงและความเป็นผู้นำเพื่อสร้างสัมมาอาชีพที่ดีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม 2. ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม คือ ร่วมแก้ไขปัญหาสังคม การบูรณาการข้ามศาสตร์สร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อเพิ่มโอกาสและมูลค่าแก่ตนเอง สังคมส่วนรวมและประเทศ 3. พลเมืองที่เข้มแข็ง คือ กล้าต่อต้านการกระทำในสิ่งที่ไม่ดีให้คุณค่ากับความรู้ความสามารถร่วมมือสร้างสรรค์การพัฒนาที่ยั่งยืนขจัดความขัดแย้งและสร้างสันติสุขทั้งในสังคมไทยและประชาคมโลก โดยการเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมในข้อ 2 นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา ทักษะศตวรรษที่ 21 ความฉลาดดิจิทัล ทักษะการคิดสร้างสรรค์ และทักษะข้ามวัฒนธรรม ซึ่ง สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2561) กล่าวถึง ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1. ทักษะพื้นฐานในการรู้หนังสือ ได้แก่ สามารถค้นคว้า ใฝ่หาความรู้จากทรัพยากรการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านการอ่านออกเขียนได้ การคิดคำนวณ การใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การเงิน สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น 2. ทักษะการคิด ได้แก่ สามารถใช้เหตุผลและความคิดในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประเมินค่า คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างดี เป็นต้น 3. ทักษะการทำงาน ได้แก่ สามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในการทำงาน การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม แสดงภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ มีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี ริเริ่มงานและดูแลตนเองได้อดทนและขยันทำงานหนัก สร้างหุ้นส่วนธุรกิจ เป็นต้น 4. ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ สามารถรับรู้ เข้าใจการใช้และการจัดการสื่อสารสนเทศ เปิดใจรับสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเท่าทัน สามารถบริหารจัดการเทคโนโลยี เรียนรู้เทคนิควิทยาการต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น และ 5. ทักษะการใช้ชีวิต ได้แก่ สามารถแสวงหาความรู้ นำตนเองในการเรียนรู้ได้ มีความมั่นใจในตัวเอง กระตือรือร้นในความรู้ เป็นผู้ผลิต มุ่งความเป็นเลิศ สามารถดำรงชีวิตด้วยความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เป็นพลเมืองที่ดี รู้และเคารพกติกา มีระเบียบวินัย คำนึงถึงสังคม คิดถึงภาพรวมโลก มีคุณธรรม ยึดมั่นในสันติธรรม ความเป็นไทย เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแบ่งปันประสบการณ์ เป็นต้น

การพัฒนานักศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นสิ่งที่อาจารย์จะต้องตระหนักถึงความสำคัญ ซึ่ง เบญจวรรณ ฌอนอมชยวัช และคณะ (2559) ได้กล่าวถึงการพัฒนา นักศึกษาไว้ว่า อาจารย์ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ และเปลี่ยนวิธีการพัฒนา ทำอย่างไรให้อาจารย์ได้ออกแบบกระบวนการพัฒนานักศึกษาแบบองค์รวม มีการเตรียมความพร้อมของอาจารย์ การเตรียมความพร้อมของนักศึกษา การพัฒนาจะต้องมีความเป็นพลวัต (Dynamic) ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก เพื่อให้สอดคล้องรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนานักศึกษา ในศตวรรษที่ 21 จะต้องให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการลงมือทำ ลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้จากสิ่งที่ตนเองปฏิบัติ สามารถนำความรู้ใหม่ไปใช้ได้อย่างสร้างสรรค์ และเตรียมตัวเพื่อการใช้ชีวิตในโลกที่เป็นจริง ส่งเสริมให้นักศึกษาสามารถร่วมมือ กับโครงการต่าง ๆ กับนักศึกษาต่างสาขา ต่างสถาบัน ทั้งในและต่างประเทศ คุณภาพของบัณฑิตในศตวรรษที่ 21 จะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการทำงาน และมีทักษะในการเรียนรู้และการปรับตัว

นอกจากนี้ หากมองถึงการใช้ชีวิตแล้ว ชีวิตคนเราไม่ได้มีเพียงมิติเดียว ดังนั้น นอกจากการศึกษาคอร์ จะต้องเป็นกลไกในการสร้างเสริมองค์ความรู้แล้ว ยังจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องการสร้างเสริมทักษะชีวิต และ ทักษะอาชีพ (Life and Career Skills) เช่น ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งต้องมีทั้งศาสตร์และ ศิลปะ ทักษะทางสังคม การมองโลกในแง่ดี การควบคุมอารมณ์ การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น มีภาวะผู้นำ เป็นผู้ ที่รู้จักการให้ ทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน นอกจากนี้ การเรียนรู้ต้องเรียนกันตลอดชีวิต เพื่อให้ นักศึกษา สามารถดำรงชีวิตและยืนหยัดในโลกอนาคตได้อย่างมีความสุข ทั้งด้านการดำเนินชีวิตและด้านหน้าที่การงาน สามารถปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นในศตวรรษนี้ สามารถเอาตัวรอด เป็นบัณฑิตที่มีคุณสมบัติ พร้อม และประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องเสริมสร้างให้นักศึกษามีคุณลักษณะ ทักษะแห่งอนาคตใหม่ พัฒนาจิตสำนึกต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจิตสำนึกต่อการเป็นพลเมือง ซึ่งจะต้องมีพื้นฐานมาจากการมีทักษะ ชีวิตที่ดี

ทักษะชีวิตและการทำงาน ประกอบด้วย ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว มีความสามารถในการปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลง ตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ และเกิดความยืดหยุ่น ในการทำงาน สามารถสร้างความสมดุลในการทำงานและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ ความคิด ริเริ่มและการชี้นำตนเอง มีความสามารถจัดการด้านเป้าหมายและเวลา สามารถสร้างงานอิสระ และเป็นผู้นำที่มี ประสิทธิภาพในตนเอง เป็นผู้นำในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ประกอบด้วยประสิทธิผลเชิงปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น การสร้างทีมงานที่มีคุณค่า การเพิ่มผลผลิตและการรู้รับผิด ประกอบด้วย การจัดการโครงการ และผลผลิตที่เกิดขึ้น และความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบ ประกอบด้วย ความเป็นตัวแบบและเป็นผู้นำคนอื่น

เบญจวรรณ ถนอมชัยธวัช (2557) ได้กระบุถึง แนวทางการพัฒนานักศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะแห่ง ศตวรรษที่ 21 ไว้ดังนี้

1. สถาบันการศึกษา ควรกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ในด้านทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษ ที่ 21 และทักษะอนาคตใหม่ เพื่อให้นักศึกษามีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ มีคุณสมบัติพร้อมและเหมาะสม กับยุคนี้ ให้สอดคล้องกับปรัชญา อัตลักษณ์บัณฑิต และวิสัยทัศน์ของสถาบันโดยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งใน และนอกห้องเรียน

2. กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายในการพัฒนานักศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษ ที่ 21 ปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาบัณฑิตที่มุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้

3. จัดทำแผนการพัฒนานักศึกษา เพื่อเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ทักษะอนาคตใหม่ และ ส่งเสริมให้นักศึกษามีความพร้อมทางการเรียนในระดับอุดมศึกษา ตลอดระยะเวลา 4 ปี ที่นักศึกษาอยู่ใน สถาบันการศึกษานั้น ควรกำหนดทิศทางการพัฒนานักศึกษาแต่ละชั้นปีให้สอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษา ในหลักสูตรนั้น ๆ โดยสรุปได้ดังนี้

ชั้นปีที่ 1 เป็นช่วงปีแรกของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา นักศึกษาจะต้องมีการปรับตัวจากการเป็น นักเรียนสู่การเป็นนักศึกษา จำเป็นต้องพัฒนานักศึกษาให้รู้จักตัวเองอย่างดีพอ ให้มีทักษะในการแสวงหาความรู้ ด้วยตนเอง มีการเตรียมความพร้อมทางทักษะทางการเรียน พัฒนาทักษะพื้นฐานที่ข้ามพ้นวิชาการ ทักษะชีวิต ทักษะสังคม เพื่อให้นักศึกษามีความสามารถในการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาได้อย่างมีความสุข หากนักศึกษา

สามารถปรับตัวการเรียนรู้ได้ ปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมใหม่ได้ ก็จะลดอัตราการลาออกกลางคันได้ จำเป็นต้องมีกลไก การพัฒนาความรู้พื้นฐานของนักเรียนศึกษาพัฒนาจากนักเรียนสู่ความเป็นนิสิต นักศึกษา โดยเน้นทักษะการ อ่าน การเขียน การคิดเลข ทักษะการเรียนรู้ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะที่ จำเป็นต่อการใช้ชีวิตทางการศึกษา

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาศึกษา เพื่อเสริมสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ควรกำหนดคุณลักษณะ บัณฑิตที่พึงประสงค์ ในด้านทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และทักษะอนาคตใหม่ กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายในการพัฒนานักศึกษา จัดทำแผนพัฒนานักศึกษา สร้างระบบและกลไกการพัฒนา นักศึกษา ดำเนินการตามระบบ ประเมินกระบวนการ นำผลการประเมินไปปรับปรุงกระบวนการ พัฒนา กระบวนการจนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยใช้กระบวนการ PDCA จนเกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ดี

เนื้อเรื่อง

โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และคนในสังคมที่ต้องมีการปรับตัวค่อนข้างสูง ทักษะชีวิต (Life Skills) จึงมีความสำคัญต่อนักศึกษาในระดับชั้นปีที่ 1 ที่เพิ่งได้เข้ามาเรียนรู้ในรั้วมหาวิทยาลัย การรู้จักเพื่อน นักศึกษาที่มาจากหลากหลายสถาบันการศึกษา นักศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้และการปรับตัว ให้ทันต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าว ดังที่ วรรณภา พิพัฒน์ธนวงศ์ (2557) ได้กล่าวเกี่ยวกับทักษะชีวิตวัยรุ่นไทยใน ศตวรรษที่ 21 ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญของประเทศชาติ ต้องทำเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอด ชีวิตนับตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา วัยผู้เรียน วัยรุ่น วัยทำงานและวัยชรา โดยเฉพาะในยุคกระแสการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลกระทบถึงการดำรงชีวิตของคนในสังคมอย่างทั่วถึง อันเนื่องมาจาก เป็นยุคแห่งการใช้เทคโนโลยีเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารรอบด้าน หรือที่เคยกล่าวขานกันว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” คือ “ยุคการสื่อสารไร้พรมแดน” ที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ความคิด ทศนคติ วิธีการดำเนินชีวิต ความรู้ความสามารถ ค่านิยมและการบริหารจัดการที่แตกต่างกันไปของคนในสังคม ทั้งในเชิงสร้างสรรค์นำสู่ความเจริญด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็วในยุคแห่งการแข่งขัน และในทางกลับกันก็เกิดผลกระทบด้านความเสื่อมหรือการทำลาย สังคมและ วัฒนธรรมที่ดั่งาม ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดฐานความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เหมาะสมและภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตให้ก้าวพ้นผ่านวิกฤติการณ์สู่เสี่ยงในภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนวัยรุ่นกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน การสร้าง ทักษะชีวิตให้เด็กกับกลุ่มเยาวชนวัยรุ่นนี้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นที่ต้องสร้างฐานการศึกษา และการขัดเกลาทางสังคมเพาะบ่มจากผู้เรียนจนถึงผู้ใหญ่ที่จะออกไปเผชิญชีวิตในโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่าง เป็นรูปธรรม ซึ่ง องค์การอนามัยโลก (1997) ได้สรุปถึงองค์ประกอบสำคัญของทักษะชีวิตไว้และถือเป็นหัวใจ สำคัญในการดำรงชีวิต ดังนี้ 1. ทักษะการตัดสินใจ (Decision Making) 2. ทักษะการแก้ไขปัญหา (Problem Solving) 3. ทักษะความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) 4. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) 5. ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication) 6. ทักษะการสร้าง สัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship) 7. ทักษะการระหนักรู้ในตน (Self-awareness) 8. ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy) 9. ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotion) 10. ทักษะการจัดการกับความเครียด (Coping with stress) สำหรับประเทศไทยมีหน่วยงานที่ให้ความสนใจกับ

ทักษะชีวิต คือ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2554) กำหนดทักษะชีวิตเหมือนกับองค์การอนามัยโลก (WHO) แต่เพิ่ม 2 ทักษะ คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม และความภูมิใจในตนเอง ต่อมาในศตวรรษที่ 21 Partnership for 21st Century Skills (2014) ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้คำว่า “ทักษะชีวิต” เป็น “ทักษะชีวิตและอาชีพ” โดยได้แบ่งทักษะชีวิตและอาชีพเป็น 5 ทักษะ ได้แก่ 1. ความยืดหยุ่นและการปรับตัว (flexibility and adaptability) 2. ความเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและเป็นผู้ริเริ่ม (initiative and self-direction) 3. ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (social and cross cultural skills) 4. การเพิ่มผลผลิตและการรู้รับผิดชอบ (productivity and accountability) 5. ภาวะผู้นำและ ความรับผิดชอบ (leadership and responsibility) ซึ่งเป็นทักษะที่ต้องการให้ประชากรมีคุณภาพและศักยภาพในสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว และเป็นทักษะชีวิตรวมกับการทำงานในการประกอบอาชีพ ข้อความดังกล่าวข้างต้นจึงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทักษะชีวิตในการดำรงชีวิตของนักศึกษา ซึ่งกระบวนการในการจัดการศึกษาที่จะทำให้นักศึกษาเกิดทักษะชีวิต จึงต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์จริง และการลงมือปฏิบัติกิจกรรมจริง

ดังนั้น ชลิตา สุนันทาภรณ์ (2560) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ผ่านการเล่น หรือ Play-based Learning คือ การผสมผสานกันระหว่าง การสอน (teaching) และการเรียนรู้ (learning) ซึ่งความหมายของคำว่า ‘เล่น’ ในที่นี้หมายถึง การเล่นอย่างอิสระ โดยผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองตามธรรมชาติของผู้เรียน หรือการเล่นที่ได้รับการชี้แนะจากผู้สอน และมีผู้สอนเป็นผู้ร่วมเล่น ในแต่ละกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งการเล่นทั้งสองรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ Play-based Learning จะสอดคล้องกับความรู้วิชาการผ่านการสนับสนุนจากผู้สอน กล่าวคือ ผู้สอนกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียน ตั้งคำถามผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อขยายขอบเขตความคิดของพวกเขาให้กว้างไกลมากขึ้น จากการจัดการกระบวนการดังกล่าว พบว่า สามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ทางวิชาการ ทักษะทางสังคม และหาทางแก้ไขได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ วีระศักดิ์ แก้วทรัพย์ และคณะ (2559) ได้ศึกษาองค์ประกอบของทักษะชีวิต สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ พบว่า ทักษะชีวิตจะถูกสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนการสอน โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการสัมภาษณ์ และเมื่อนักศึกษาเข้าเรียนจะมีการฝึกทักษะชีวิตในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติผ่านกระบวนการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษา มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาสติ เข้าค่ายคุณธรรม ซึ่งทักษะชีวิตที่นักศึกษาปริญญาตรีควรมี ได้แก่ ทักษะชีวิตด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ร่วมกับการมีคุณธรรมจริยธรรมตามมาตรฐานของการเป็นครู และสอดรับการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

1. การพัฒนานักศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต

ทักษะชีวิต คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และปรับตัวให้ได้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยใช้กระบวนการคิด วิชิต และลงมือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ วรรณภาพพิพัฒน์ธนวงศ์ (2557) ได้กล่าวถึง ทักษะชีวิตของวัยรุ่น หมายถึง ความสามารถของวัยรุ่น ในด้านความรู้ ความคิดทักษะการปรับตัวที่ต้องเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวอย่างสร้างสรรค์ และมีสติ สอดคล้องกับ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ซึ่งวัยรุ่นที่มีทักษะชีวิตที่ดีก็จะรู้จักวิธีแก้ปัญหา ฉลาดคิดและฉลาดใช้ชีวิตเพื่อป้องกัน

ตนเองให้ปลอดภัยจากภาวะเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ การสร้างทักษะชีวิตมี 2 วิธี คือ ทักษะชีวิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและทักษะชีวิต เกิดจากการสร้างและพัฒนา

1.1 ทักษะชีวิตเกิดได้เองตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการมีแบบอย่างที่ดี แต่การเรียนรู้ตามธรรมชาติจะไม่มีทิศทางและเวลาที่แน่นอน บางครั้งกว่าจะเกิดการเรียนรู้ก็อาจสายเกินไป ทักษะชีวิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินี้ คนต้นแบบต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งหมายถึง ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ และสมาชิกในครอบครัวนั่นเอง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นทักษะชีวิตที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงดู การแสดงพฤติกรรมให้เห็น การถ่ายทอด เจตคติ แนวคิด ปณิธานค่านิยมจากรุ่นสู่รุ่น หรืออีกนัยหนึ่งเป็นความสามารถเฉพาะตัวในการเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ได้ด้วยตนเอง

1.2 ทักษะชีวิตเกิดจากการสร้างและพัฒนา เป็นทักษะชีวิตที่เกิดจากกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้ลงมือปฏิบัติ ได้ร่วมคิดร่วมอภิปราย ได้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ได้สะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดมุมมองที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของตนเองเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และปรับตัวกับการเข้าสู่สังคมใหม่ ถ้าจะกล่าวให้ทันสมัยคือ ความสามารถของผู้เรียนที่จะปรับตัวสู่การดำเนินชีวิตในยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาคมอาเซียน ยุคเศรษฐกิจและสังคมฐานความรู้ หรือ “ยุคสังคมฐานเทคโนโลยี” ในปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาและการสร้างทักษะการเรียนรู้จะต้องเข้าใจบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อการเสริมสร้างพัฒนาการทักษะชีวิตของกลุ่มเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ที่จะเผชิญชีวิตต่อไปได้มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่มักเรียกว่า “วัยพายุบู๊คม” ในช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิตของกลุ่มวัยนี้จึงมีโอกาสนับเป็นได้ทั้งการส่งเสริมหรือทำลายอนาคตของชาตินี้ได้ หากไม่ได้รับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดการเรียนรู้อย่างรู้เท่าทัน โดยทางองค์การอนามัยโลกได้กำหนดไว้ ดังภาพต่อไปนี้

ที่มา : <http://www.paradigmskills.in/life-skills.html>

องค์การอนามัยโลก (1997) ได้สรุปถึงองค์ประกอบสำคัญของทักษะชีวิตไว้และถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงชีวิต ดังนี้

1. ทักษะการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ
2. ทักษะการแก้ไขปัญหา (Problem Solving) เป็นความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีระบบ ไม่เกิดความเครียดทางร่างกายและจิตใจ
3. ทักษะความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) เป็นความสามารถในการคิดที่จะเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาโดยการคิดสร้างสรรค์
4. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ และประเมินปัญหาหรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวเราที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต
5. ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication) เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทางเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้อย่างเหมาะสม
6. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship) เป็นความสามารถในการจัดสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และสามารถรักษาสัมพันธภาพไว้ได้ยืนยาว
7. ทักษะการตระหนักรู้ในตน (Self-awareness) เป็นความสามารถในการค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น รู้ข้อดี ข้อเสียของตนเอง รู้ความต้องการ และสิ่งที่ไม่ต้องการของตนเอง
8. ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล
9. ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotion) เป็น ความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น รู้วิธีการจัดการกับอารมณ์โกรธ และความเศร้าโศก ที่ส่งผลลบต่อร่างกายและจิตใจได้อย่างเหมาะสม
10. ทักษะการจัดการกับความเครียด (Coping with stress) เป็นความสามารถในการรับรู้ถึงสาเหตุของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายความเครียด

และ วิจารณ์ พานิช (2555) ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า สารวิชาที่มีความสำคัญ แต่ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ปัจจุบันการเรียนรู้สารวิชา (content หรือ subject matter) ควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของศิษย์ โดยครูช่วยแนะนำ และช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้ โดยทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคปัจจุบันให้ประสบความสำเร็จ

ดังนั้น ทักษะชีวิตนอกจากจะสามารถเกิดได้เองตามธรรมชาติแล้ว ยังสามารถสร้างและพัฒนาได้ด้วย กระบวนการจัดการเรียนการสอน การทำให้ทักษะชีวิตเกิดขึ้นจนทำให้คนมีทักษะชีวิตที่สมบูรณ์ได้ต้องอาศัยเวลา จึงมีความจำเป็นสำหรับผู้มีบทบาทในการเสริมสร้างทักษะชีวิตแก่นักศึกษาควรเรียนรู้ทักษะชีวิตทั้งสองวิธีซึ่งมีความกลมกลืนและมีความสำคัญเท่าเทียมกัน จนไม่สามารถแยกออกเป็น ส่วน ๆ ได้ควควบคู่กันไป เพื่อเป็นรากฐานของการเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจนี้สู่การปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพของบุคคลตามช่วงวัยได้อย่างเหมาะสมแก่การดำรงชีวิตแก่กลุ่มนักศึกษาในสังคมศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีคุณภาพต่อไป

2. การส่งเสริมทักษะชีวิตด้วยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังเชิงรุก

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก สามารถทำได้ทั้งในและนอกห้องเรียน รวมทั้งสามารถใช้ได้กับผู้เรียนทุกระดับ ทั้งการเรียนรู้เป็นรายบุคคลและการเรียนรู้แบบกลุ่ม การจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับลักษณะของเนื้อหาวิชา บุคลิกภาพของผู้สอน ลักษณะของผู้เรียนรวมทั้งสภาพแวดล้อม เช่น การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการคิด การเรียนรู้แบบสืบสอบ การเรียนรู้แบบค้นพบ วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดสำคัญ คือให้ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเรียนรู้ของตนเอง

การเรียนรู้เชิงรุกเป็นการเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด ส่วนผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้ พัฒนาความสามารถ เกิดเจตคติที่ดีและมีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้เชิงรุกช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจ จดจำ และประมวลผลข้อมูลที่เรียน และทำให้บทเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอนมีความหมาย และน่าสนใจทั้งผู้สอนและผู้เรียน (จินตารัตน์ โพธิ์นอก, 2560) โดยผู้เขียนได้ใช้รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือรวมพลัง (Collaborative Learning) ซึ่ง พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และ พเยาว์ ยินดีสุข (2562) ได้กล่าวว่าการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือรวมพลังเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้กันของผู้เรียนที่มีเป้าหมายในการทำงานเดียวกัน โดยผู้เรียนแบ่งออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แบบละความสามารถ ความสนใจ ความสะดวก โดยทั่วไปมีจำนวน 4 คน สมาชิกแต่ละคนของกลุ่มต่างทำหน้าที่ของคนที่รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายและร่วมรับผิดชอบงาน ของสมาชิกกลุ่มของตน เพื่อให้บรรลุผลการเรียนที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและกลุ่มทำงาน ในการทำงานแบบร่วมมือนี้ เน้นให้เด็กเก่งหรือมีความสามารถสูงช่วยเหลือเด็กอ่อนหรือเด็กที่เรียนช้า เพื่อไม่ให้คนใดคนหนึ่งไว้ หรือช่วยให้ทุกคนบรรลุผลการเรียนรู้เหมือนกัน โดยมีรูปแบบวงจรการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นสร้างความสนใจ (engagement) เป็นขั้นที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการสร้างบทเรียน โดยใช้คำถามของครูและผู้เรียนเป็นผู้ระบุปัญหาที่สนใจศึกษา

ภาพที่ 1 ตั้งคำถามให้นักศึกษาระดมความคิดเกี่ยวกับอาหารสำหรับเด็กแต่ละช่วงวัย

2. ขั้นสำรวจและค้นหา (exploration) เป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องกำหนดแนวทางในการรวบรวมข้อมูล เพื่อตั้งสมมติฐานโดยจินตนาการวิธีแก้ปัญหา แล้วเลือกวิธีแก้ปัญหาที่ดีที่สุดเพื่อหาแนวทางแก้ไข

ภาพที่ 2 นักศึกษาสืบค้นข้อมูล ผ่าน application “เมนูเด็ก”

3. ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (explanation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำข้อมูลจากการสำรวจ การวิเคราะห์ แปลผล สรุปผล และนำเสนอผลที่ได้ โดยนักเรียนจะสร้างสรรค์ผลผลิตตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างครูกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน

เมนูรัก “เกี้ยวโก๋น้ำ”

ให้นักศึกษาออกแบบเมนูอาหารสำหรับเด็ก 0- 1 ปี พร้อมวัตถุดิบและอุปกรณ์ประกอบการทำ กลุ่มละ 1 เมนู

- วัตถุดิบ แป้งเกี้ยว(wanton),ไข่แดง(yolk), ไก่สับ(chopped chicken)หัวหอมใหญ่(onion),แครอท(carrot),เกลือ(salt),ซีอิ๊วขาว(soy sauce),น้ำสต็อกไก่(chicken stock)
- อุปกรณ์ จาน(plate),ถ้วย(bowl),ช้อน(spoon),เตาแก๊ส(gas stove),หม้อ(pot),กระบวย(dipper)

ภาพที่ 3 นักศึกษาวางแผนการทำอาหารสำหรับเด็กแต่ละช่วงวัย

4. ขั้นขยายความรู้ (elaboration) เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้เชื่อมโยงกับความรู้เดิมหรือนำแนวคิดที่ได้ค้นคว้าเพิ่มเติมไปอธิบายเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้ที่กว้างขวางขึ้น โดยผู้เรียนจะสร้างสรรค์ผลผลิตตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้

ภาพที่ 4 นักศึกษาลงมือปฏิบัติการทำอาหารสำหรับเด็กตามแผนที่วางไว้

5. ขั้นประเมินผล (evaluation) เป็นขั้นสุดท้ายโดยผู้เรียนจะประเมินการเรียนรู้ ในด้านกระบวนการปฏิบัติและผลงาน ซึ่งผู้เรียนต้องปรับปรุงกระบวนการออกแบบขั้นตอนการปฏิบัติจนถึงผลงานของกลุ่ม แล้วอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งอาจเกิดปัญหาใหม่ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้

“เมนูที่ประทับใจ”

ชื่อเมนู ข้าวคั่วทอดและผักทอง

ความประทับใจ

- มีรสชาติอร่อยและหวานจากธรรมชาติ

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากเมนูนี้

- การทำอาหารให้เด็กควรทำให้มีรสชาติจากธรรมชาติมากที่สุด

ชื่อเมนู โจ๊กตำลึงไก่สับ

ความประทับใจ

- มีรสชาติที่อร่อย ทานง่าย คุณค่าทางโภชนาการครบ

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากเมนูนี้

- กลุ่มนี้ทำรสชาติออกมาเค็มไปสำหรับเด็ก เวลาที่เราทำอาหารให้เด็กควรระมัดระวังเรื่องการปรุงรสชาติ

ภาพที่ 5 นักศึกษาประเมินการปฏิบัติการทำอาหารและอภิปรายร่วมกัน

โดยจะเห็นว่าในแต่ละขั้นของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังเชิงรุก ผู้เรียนจะมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง และฝึกการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งสอดคล้องกับทักษะชีวิตเกี่ยวกับเรื่องของความยืดหยุ่น และการปรับตัว ความเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและเป็นผู้นำ ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การเพิ่มผลผลิตและความรับผิดชอบเชื่อถือได้ และภาวะผู้นำและ ความรับผิดชอบ

บทสรุป

การพัฒนานักศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังเชิงรุกผ่านการเล่น นอกเหนือจากการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระในรายวิชาแล้ว นักศึกษาจะเกิดทักษะ ด้านความรู้เกี่ยวกับโลก การดำรงชีวิตในอนาคต ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ ทักษะด้านสารสนเทศ ในการสืบค้นข้อมูล สื่อและเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตผลงาน ทักษะชีวิตและการทำงาน ร่วมกับบุคคลอื่น การติดต่อสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างความสำเร็จทั้งในด้านการงาน และการดำเนินชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. (9 มิถุนายน 2560). *การเรียนรู้เชิงรุก*. สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/article/578619>
- ชลิตา สุนันทารณ. (4 พฤษภาคม 2561). *เรียนปนเล่น เล่นปนเรียน : กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/2018/05/04/play-based-learning/>
- เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช และคณะ. (2559). ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 : ความท้าทายในการพัฒนานักศึกษา. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*. 3(2), 208-222.
- เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช. (2557). *การพัฒนาการประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข*. ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และ เพียว ยินดีสุข. (2562). *การเรียนรู้เชิงรุกแบบรวมพลังกับ PLC เพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณภา พิพัฒน์ธวงศ์. (2557). ทักษะชีวิตวัยรุ่นไทยในศตวรรษที่ 21. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, 24(2), 39-63.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- วีระศักดิ์ แก้วทรัพย์ และคณะ. (2559). *การศึกษาองค์ประกอบของทักษะชีวิต สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1*. รายงานการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ 1 (น. 1382-1395).

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (13 มีนาคม 2561). *ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (The Twenty-First Century Skills)*. สืบค้นจาก <https://www.trueplookpanya.com/blog/content/66054/-teaartedu-teaart-teaarttea->

Paradigm Skill Animators. (n.d.). *What are life skills*. Retrieved from : <http://www.paradigmskills.in/life-skills.html>

WHO. (1997). *Life skills education for children and adolescents in school*. Retrieved from : http://www.searo.who.int/entity/mental_health/documents/_who-mnh-psf-93.7arev2.pdf?ua=1

คณะผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิศารัตน์ อีธรรมโนรส

อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

e-mail: i_nisarat@hotmail.com

ดร.ปุณยวีร์ จิโรภาสวรพงศ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

e-mail: t_poonyawee@hotmail.com